

Fr. Milčinski:

Aprovizacija.

1.

Red vlada svet.

Aprovizacija tudi v mirnih časih ni, da bi jo zaničeval: marsikak domačin najde pri nji službe in kruha. Tem večjega pomena pa je v izrednih časih pomanjkanja. Kajti . . .

Imam prijatelja, ki je, skoraj bi rekel, govornik. Ta začenja vsak važnejši stavek s „kajti“. Kajti nobena stvar pod milim nebom, pravi, ne zdrami pozornosti občinstva tako, kakor v začetku stavka „kajti“, in marsikatero pravdo, pravi, mu je dobil „kajti“ in nihče drugi.

Tem večjega torej pomena, sem rekel, je v časih vojne. Kajti svet je tako uravnan, da kruh najbolj diši takrat, kadar ga ni. In ne samo kruh. Poznam uglednega dvornega svetnika. — Ko je navihan trgovec raznesel vznemirljivo govorico, da bo zmanjkalo rožičev in sladkih koreninic, je šel ugledni dvorni svetnik in je letal okoli štacun in mu ni odleglo prej, da je imel od obojega po pet kil. Že šestdeset let ni bil pokusil ne rožičev ne sladkih koreninic — zlata leta mladosti, kje ste! — zdaj pa, ko so baje pohajale, ga je zgrabila skrb in mu ni dala miru: kaj, če jih ne bo!

Kajti glad ne prihaja zgolj iz želodca, ampak tudi iz globine duše in vse omizje pri „Beli raci“ in ne zgolj to omizje, tudi ostali kulturni svet, vsi kolnejo, da niso nikdar imeli tako nesrečno blaženega teka kakor baš sedaj, ko bi bil spričo krvavo krute draginje pravzaprav pošten želodčni katar edina zanesljiva podlaga gospodarskemu ravnovesju.

Skratka, zdaj so časi, da imajo pri aprovizaciji bolj nego kdaj vse roke polne dela in ne samo roke, dela imajo tudi glave. Kajti treba je podrobne določitve, razdelitve in razvrstitve opravil, vestne kontrole in pozornega nadzorstva, da ob ogromnem obsegu poslovanja ne pride kaj navskriž in se ne zgodi, da namesto zdroba, ki si ga naročil za svojo družinico, ne dobi tvojega soseda stara teta pol prekajene svinjske glave.

To niso majhne stvari, in če bi se gospodom, ki so pri aprovizaciji, zbledlo, nikdo jim ne bi štel v zlo, nikdo! —

Tiste dni se je pripetilo, da se je mojemu ljubljenu prvo-rojencu Radivoju Hrabroslavu Mohamedu, kratko imenovanemu Muha, v osmem mesecu njegove starosti pojavil v zgornjih čeljustih zobček. Bil je čisto majhen zobček, vendar sem mislil in sem poslal po doktorja Herodeža, ki imam vanj polno zaupanje, da pove, kako stališče zavzema on kot zdravnik in specialist napram temu pojavu.

Prišel je. Ponudil mi je v pozdrav mezinec in izjavil, da ni več prijazno življenje, ko groze, da zmanjka piva; slabše že itak prihaja od dne do dne. Kar se pa tiče zobka, je rekel, da je najboljše, ako se vdam in ga smatram za dejstvo. Svet se ne bo podrl, je rekel. Niti ne kaže ukrepati kaj dalekosežnega, kvečemu če polagoma pričnemo dajati malemu čuku še kaj druge hrane poleg mleka.

„Velja!“ sem dejal. — „Toda kaj?“

Pa mi je razložil in utemeljil, da koj odkraja kislih kumaric ali slanika baš ne bi priporočal v to svrhu, pač pa lahko poskusimo z mehko kuhanim jajčkom. — Doktor Herodež je več zdravnik in ga vsakomur z lahko vestjo priporočam.

Moja žena nima časa. Sploh jo le redkokdaj vidim, ker je ves dan z doma in se obira okoli mokaarjev, da doseže svoj delež moke, ako ga doseže.

Šel sem torej sam na trg. Trg se je že praznil, vendar mi je bila sreča mila in sem naletel na žensko bitje, ki je baš skrivalo jajca pod salato.

„Ženska,“ sem jo ogovoril, „tako in tako — ako me ljubite, prodajte mi eno jajce!“

Pogledala me je po strani, ozrla se in mi dala jajce, ne preveliko, ne premajhno, navadno kurje jajce domačega pridelka. Zahtevala je zanj šestnajst vinarjev.

„Boga se bojte tam zgoraj!“ sem jo zavrnil. „Oblast je določila najvišjo ceno in ta znaša le štirinajst vinarjev. Odstopite od svoje pregrešne zahteve! Sicer gorje in grem po policaja!“

„Tako?“ je rekla. „Po policaja? Pa policaja skuhajte v mehko!“

Ni se mi zdel stvaren ta nasvet in me je zanimalo, kaj poreče stražnik. Pa ko sem ga našel in pripeljal pred branjevko, je že ni bilo več in je stvar ostala nerešena in sem prišel domov praznih rok.

„Buča!“ je rekla žena, ki me jako ljubi. „Mar bi bil pri meknil ona dva vinarja — čas je tudi denar! Jajec zdaj sploh ne dobiš na trgu in če bi krono ponudil za vsako in kraljestvo.“ Vrgla je žlico iz rok in zopet bežala v vrsto pred mokaarja.

Ženske so ženske, ne vidijo preko svojega gnezda in ne vedo, kaj so oziri na skupno korist, da nam more le stroga doslednost in vztrajnost pomagati, da prebijemo te čase.

Prebijemo jih pa. Brez skrbi, da jih prebijemo, ko nam stoji ob strani aprovizacija.

Pokril sem se s cilindrom in šel in stopil pred aprovizacijo, zastopano po njenem predsedniku.

„Velerodni gospod predsednik,“ sem rekel, „oprostite, da sem na svetu, jaz sem ta in ta, tako in tako. Po volji Višjega se je zgodilo, da je dobil moj ljubljeni sin Radivoj Hrabroslav Mohamed, kratkoimenovan Muha, zob, prav majhen zobček. Ni se bati, da se zaradi tega podere svet, vendar mi je v širših krogih čislani veščak doktor Herodež nasvetoval, da bi dajal ljubljenemu svojemu sinu poleg mleka še kaj druge hrane; od kraja pač ne baš kislih kumaric in slanika, lahko pa v mehko kuhanega jajčka. Pripravljen resničnost te okolnosti potrditi s prisego in sklicujoč se na neomadeževanost svojega dosedanjega življenja se drznem vdano prositi: Slavna aprovizacijska zadruga mi blagovoli proti primernemu plačilu nakloniti iz častitih svojih zalog eno jajce in obljubujem, da se bom te milosti vsikdar vrednega izkazal z vztrajno zanesljivostjo in neomahljivo lepim vedenjem.“

Gospod predsednik me je blagohotno potrepal po rami. „Dobro, dobro, prijatelj! Ne eno, dve dobite, ker ste bili vedno naš.“ Napisal je listek in mi ga dal. „Tako in Bog vas spremljaj na vaših daljnjih potih!“

Lepo sva se razločila in z nakazilom v rokah nisem odlašal. Hitel sem v aprovizacijsko pisarno, da plačam ceno in dvignem blago.

Poslovala je ondu krasotica. Kislo se je smehljala in se ni smehljala kisló iz kakršnihkoli posebnih vzrokov, ampak zato, ker je imela tak obraz. Toda to sem spoznal šele v teku časa, ko sem čakal, da pridem na vrsto. Kajti bilo jih je petinštirideset pred mano, pa so še prihajali. Ni trajalo dve uri, že sem stal pred krasotico in ji gledal iz oči v oči.

Srce mi je glasno utripalo. Poklonivši se sem ji pomolil listek z nakazilom. Kako nežna je bila njena bela roka, ki jo je z nepopisljivo ljubkostjo iztegala, da ga vzame — o, dotekniti se te bele roke in umreti! — Tačas pa je bila ura dvanajst, krasotica se je kisló nasmehljala, toda, kakor rečeno, v kislóbi njenega smehljaja ni bilo osebne osti, in je izjavila: „Jutri! Danes je prepozno!“

Red vlada svet! Nemo sem se priporočil s tiho nado v srcu, da se skoraj vidiva ob ugodnejših okolnostih. —

Drugo jutro sem se požuril, da sem bil med prvimi, in ni bila odveč moja brižnost, kajti občinstva se je trlo. Tako pa sem dospel še pravi čas pred krasotico in sva bila že stara znanca.

„Gospodična,“ sem se opravičil, „ne mislite o meni, da sem prišel v te prostore brez rokava in brez kravate! Ne bi se drznil stopiti takšen pred vaše obličje, toda gneča mi je vzela oboje. Tu je nakazilo, tu denar. Doma imam ljubljene sinčka, vojno dete, ki koprne, da bo deležen v mehko kuhanega jajčka. Ako me ljubite...

„Oh,“ se je začudila, „jajec? Kaj pa mislite o meni! Jaz imam vendar zdrob. Zastran jajec se morate oglasiti onostran veže!“ Majala je glavo in se ni mogla načuditi.

Prosil sem odpuščanja, da sem na svetu; nisem vedel ... napisano ni nikoder ...

Še se ni pomirila: Oh, ona pa jajca! Kako more olikan človek kaj takega misliti!

Sramoval sem se in hitel, da se izgubim. Še sem hotel pokukati v sobo onostran veže, toda nisem mogel niti odpreti vrat, toliko je bilo notri strank. Računal sem in preudaril, da je najboljšo, ako opustim danes nadaljnje poskuse.

Sklenil sem pa in storil, da sem sledeče jutro stal že ob šestih pri durih, in ko so jih odprli, sem vstopil prvi in res šlo je gladko in sem takoj opravil. Ondu je bila druga gospodična, zelo prijazna in prav nič visoka navzlic svoji važni službi. Blagohotno je sprejela in vknjižila denar, mi dala pobotnico in niti ni štedila s poukom, kod je skladišče; tja naj uravnam korake, da izročim listini, nakazilo namreč in pobotnico in dobim in prevzamem blago.

Zahvalil sem jo in blagoslovil. Nikdar je ne pozabim in če bi živel dvajset let preko smrti.

Veter sladkih nad mi je napenjal jadra in hitro in brez ne-zgod me je nesel čolnič življenja pred skladišče. Tam je bilo zbranih blizu petdeset ljudi in so bile izvečina ženske, takorekoč dame, in je bilo gorko med njimi, dasi je tisto jutro zmrzovalo.

Koliko časa smo čakali, ne morem natanko povedati, ker sem pri tisti priliki pogrešil uro. Čakali pa smo, da se je slednjič prikazala izza vogala častitljiva osebnost s kapo in gorjačo. Bila je očitno ozlovoljena in ji je bila zla volja brez ozira na druge vzroke povse upravičena že po nedopustno zanikarni kakovosti okrepčila, ki je dehtelo od nje; in nam je osebnost stavila dve vprašanji:

Prvič: Ali hočemo s silo vdreti vrata? — Drugič: Ali smo ljudje ali zverine?

Zavest krivde nas je tlačila, pobiti smo molčali. Ali nevolja oblasti boli — nagle smrti nas varuj, Gospod, in nevolje oblasti! — in da odvrnem hujše gorje, sem se osmelil in izpregovoril: Ne tajimo, sem rekel, svoje nerodnosti; toda ko smo grešili, grešili nismo iz zlobe, ampak iz nevednosti. Če ne po pravici, vsaj po milosti naj nam ne umakne svoje naklonjenosti.

Častita osebnost je dvignila roko z gorjačo in mi vzela besedo. Izjavila je, da zdaj ona govori.

Napeto smo poslušali, kaj bo in kako se nam odloči usoda.

Častita osebnost si je s pestjo obrisala brke, oči in nos in potem razodela, da lahko kar gremo, zakaj uradovalo se danes ne bo prej nego ob štirih in ne dalj nego do petih.

Red vlada svet. Pokorili smo se in tiho odšli. Ob štirih pa smo se vrnil in ko smo bili vsi zbrani, je zopet prirenčalo okoli vogala in je bila oblast. Zmajala je častitljivo glavo in nas vprašala, čemu smo pravzaprav prišli, ko danes sploh ni jajec. Spogledali smo se. Nikdo ni vedel, kaj bi. Polni zaupanja pa so drugi vame upirali oči, jaz naj jim pomagam.

Nisem mogel odreči. Prosil sem najprej oblast, da ji smem prižgati smotko.

Ogorčena je odklonila ogenj, smotko pa je sprejela. Polovico je je odgriznila, ostanek porinila v žep. Pogled se ji je počasi ublažil.

Zdaj sem ji položil pred noge vdano vprašanje, ali in kdaj bi smeli zopet priti.

Skomignila je z ramami. „Ha! Morebiti dobimo jajca jutri, morebiti čez štirinajst dni . . .“

„Kod in kako bi lahko to izvedeli, da ne bomo po nepotrebem komurkoli v napotje in pohujšanje?“

Poučila nas je, da ona ni Bog niti ne vsegavedoča. Genila jo je pa naša nebogljenost in nam je namignila, da je včasih med šesto in sedmo zjutraj tista ura, ko dele strankam blago iz skladišča.

Pokimala je, obrnila nam hrbet in nas milostno odslovila. —

Naše geslo je: „Vztrajati!“ — pa sem vztrajal. Dan za dnem sem prihajal rano v jutro pred skladišče in čakal do večera; kosilo sem si jemal s sabo v papirju, da se mi ne pripeti, da zamudim pravega trenutka in bi me bridki očitki preganjali vse žive dni.

Bilo je osmi dan, ko je mimo prineslo tovariša Kopitarja. Ustavil se je, ogledaval me od vseh strani in se začudil, ali sem

še živ. Iščejo me namreč, ker sem kar izostal iz urada in nisem poslal nobene vesti.

Glej jih! Mar sem izostal iz zanikarnosti, mar iz lenobe? Ampak treba je vztrajati — to naj sporoči šefu, sem ga naprosil. — Vztrajnost je porok uspeha.

V uspeh sem trdno zaupal. In mi je res prišel tako blizu, da sem ga skoraj prijel. Kajti jajca so dospela. Sam sem jih videl na te-le svoje oči, vablivo so se mi smejala, že sem molil roko — pa so me zadnji hip zavrnil in spoznali, da je moja nakaznica stara že nad mesec dni, sirota pa tega nisem vedel, niti ni bilo nikoder zapisano.

Red vlada svet! Pokril sem se s cilindrom in zopet šel in stopil pred gospoda predsednika.

„O,“ me je pozdravil, „saj midva se že poznavata! Vi ste mož zaradi drv.“

„Ne,“ sem odgovoril, „oprostite, da sem na svetu! Potreben bi bil pač tudi drv, toda ne upam se zanje poganjati, dokler uspešno ne uredim zadeve zastran jajec. Žena namreč nima časa, ker se obira okrog moke.“ In sem ga spomnil, da imam ljubljene sinčka, devet mesecev starega, itd., itd., itd., skratka da je naklonjeno mi nakazilo že preteklo.

„Izborna,“ je rekel, „tu imate drugo. Kadar bi si pa želeli drv — brez skrbi, ne stane vas več nego besedo, da dobite nakazilo.“ —

Potem so tekli dnevi in tedni in vse je bilo v redu, le jajec ni bilo. Kmetovalci so trdili, da se zde kuram cene prenizke in ne marajo leči, dokler se njihovim proizvodom ne zviša tarifa. Kmetovalci so pošteni ljudje in ne lažejo, razen če imajo vzroke. Pa kakorkoli — koncem koncev je neumorno prizadevanje aprovizacije vendar-le doseglo in dobilo zaželjenega blaga; moji vztrajnosti pa se posrečilo mimo vseh zaprek zmagoslavno se priboriti zopet tik do jajec. In sem mislil, da jih že imam. Pa jim je bila baš oni dan poskočila cena za dva vinarja in sem moral najprej nazaj k prijazni gospodični, da doplačam primanjkljaj, pa je nisem koj našel, ker se je bila preselila v druge prostore. In so me pošiljali po stopnicah gor in dol, iz ene hiše v drugo, in ko je bilo to opravljeno in sem prišel truden in zbit, raztrgan in povaljan zopet na vrsto, jajec ni bilo več.

O, — kaj mi je hotela tolažba, da se spričo ugodnejše cene zdaj kure bolj žurijo in je pričakovati bližnji teden nove pošiljatve! Mar naj tolažbo skuham v mehko?

Došlo pa mi je od šefa priporočeno pismo: Ako me ne bo pri tej priči v pisarno in ako s tehtnimi razlogi ne opravičim svoje odsotnosti, naj si samemu pripišem posledice!

Bil sem pri kraju. Ali očitati si nimam ničesar; kar je bilo v mojih močeh, sem storil, višji sili pa se moram ukloniti.

Za slovo sem šel, da se zadnjikrat poklonim predsedstvu aprovizacije in mu razložim svoje izkušnje.

Gospod se je zavzel: „Glejte! Pa ne, da ste že dobili drva?“

Pogrelo me je, kaj mi hoče z drvni. „Ne,“ sem rekel, „za drva se sploh nisem potegoval. Ampak imam vojno dete, ljubljenega sina, Radivoj Hrabroslav Mohamed mu je ime, kratko ga kličemo Muha, ki mu je nepreračunljiva modrost neba naklonila zobček . . .“

„Nobene besede več!“ me je prekinil. „Že vem, vi želite kislih kumaric in slanikov . . .“

„Ne! Šlo je za jajca . . .“

„Res je, za jajca! — Takoj, kolikor jih le hočete.“ In je sedel za pisalno mizo.

Ustavil sem ga. „Nikar! Opravil sem devetindevetdeset potov, zamudil petsto ur — zdaj sem sit.“

„O,“ je vzkliknil in mi tresel roko, „vi se nam laskate, hvala vam! Saj izpolnjujemo zgolj svojo dolžnost, ko delujemo, in ne pričakujemo hvaležnosti. Vendar nam dobro de priznanje. Siti ste! Vi ste siti! Točnejše in krajše niste mogli označiti uspešnosti naših prizadevanj. Siti ste! — to baš je naše geslo, naš cilj. Kako me veseli! — In zdaj, prijatelj, kaj ne, zdaj pa še nakazilo za drva?“

Držal me je za gumb na suknji, pa sem se mu s sunkom iztrgal, da mu je gumb ostal med prsti, in sem jadrno bežal po stopnicah in vežah in okoli hiše za vogal. Še drva! — Ali naj res izgubim službo?

Hudo mi je bilo zgolj zaradi ljubljenega mi sinčka. Pa me je potolažila žena. „Odkar si na lovu za jajci,“ je rekla, „so pretekli že štirje meseci; med tem je dobil najin fantek k prvemu zobčku še pet drugih. Junak je in kleplje že koruzo, fižol in kisl zelje. — Bog ga nama ohrani!“

Fr. Milčinski:

Aprovizacija.

2.

Kalo in režija.

Čas je resen. Gromski je njegov glas, ki kliče in vabi vesoljni narod na združitev vseh sil k odporu in delu, gromski in neodoljiv, in se njegovi sili ni moglo upreti niti branjevstvo prelepega predmestja Pasji dol. Šli so in si ustanovili društvo, koristno društvo „Koruzo“. — „Da si ne bomo,“ kakor je na ustanovnem zboru poudarjal velezaslužni predsednik Magajne, „v teh veličastnih dneh po nepotrebem delali konkurence pri milu in petroleju ali se celo sami letali ovajat na policijo, saj je dovolj, da nas drugi!“

„Koruza“ je bila ustanovljena in ne dovolj temu, je tudi delovala. Prirejala je tečaje. Vsak sleherni petek se je vršila zdaj v tej gostilni, zdaj v drugi poučna pokušnja živil, kakršna smatra zakon za neizogibno potrebna za vsakdanjo prehrano, živil od golaža do zajca, od klobase do praženega piščeta, — pa tudi živil v tekoči obliki. In ne dovolj, da so jedli in pili, jih niti niso plašili ogromni stroški in so se povzpeli celo do predavanja.

Predavatelj pa je bil gospod Rado Olupek, ki se je sam skromno nazival tajnika, ne da bi kdaj razodel, kod in čegav da je tajnik, in je morebiti baš od te tajnosti izvajal svoj prijetni naslov. Zameril pa niti ni, ko ga je dični predsednik na večer predavanja predstavil slavni družbi kratkomalo za doktorja. Bil je reden odjemalec v Magajnovi trgovini, reden odjemalec, pa nereden plačnik, in je preudarni gospod predsednik v dnu duše gojil naklep, da iz društvene blagajne dovoljene nagrade gospodu predavatelju ne izplača v gotovini, marveč mu jo rajši obota v bukvicah na dolgu.

Tisti večer je bilo torej zbranih lepo število društvenikov, samih mož, da je bila radost in izpodbuda jih gledati in poslušati — ne svetobolnih sanjačev in milih Jer, ampak kremen-značajev, kakršnih treba, bistrih oči in železnih pesti, mož, ki so vedeli, kaj hočejo, in so držali, kar so prijeli. To se je pokazalo takoj. Ko je namreč učeni gospod predavatelj z naklonjenim smehljajem mimogrede omenil, da si je upoštevajoč sedanje razmere in potrebe izbral za predmet predavanju privijanje cen, ga je od drugega konca mize

ob splošnem pritrjevanju točno zavrnil gospod Cebin, da v privijanju ni treba nikomur pouka, rajši v izvijanju: kako in kaj, če človeka prime oblast in mora pravici dajati odgovor zaradi previsokih cen.

Gospod tajnik Rado Olupek se je takrat pogajal z jedro točajko zastran večerje in mu ni kazalo prekiniti teh pogajanj; zato je Cebinu na onem koncu in sploh vsemu omizju zgolj lahko pomignil s prsti, kakor bi v zraku igral glasovir, in je to pomenilo, da že vse ve in ne potrebuje opozoritve. In je z rahlim nasmevom mežiknil. Pa so se spogledali okoli mize in so razumeli: mož ne ve le vsega, ampak še več in zlasti več nego sploh sme povedati.

Zanimanje je bilo torej napeto kakor koža na bobnu. —

Gospod Rado Olupek je povečerjal. Obrisal si je sive brke, omel si zorni nos in pričel.

Za uvod je dal duška svojemu prepričanju, da v sedanjih po vojnem stanju provzročeni razmerah obrtuje vesoljno branjevstvo le sebi v izgubo.

Tako je rekel in je pač vedel zakaj. Vendar beseda je bila kočljiva in poslušalstvo je osupnilo; požrlo je slino in pogledalo izpod čela. Kajti le trgovcu samemu se poda, če trdi, da prodaja v svojo škodo; če drug to govori, ta se očitno roga, takemu pa gorje! — Položaj je bil vsekako resen, — že je eden zakašljal — ata nebeški, če bi se predavatelj drznil in si norca delal iz teh mož! Ne bi mu bilo čestitati!

Ali predavatelj je bil kos poslušalstvu in položaju in že je razpršil zbirajoče se dvome. „Časi so namreč taki,“ je rekel, „če bi branjevec zahteval dvakrat tolikšen dobiček, nego ga zahteva, ne bi nič manj prodal. Ako se navzlic temu zadovoljuje s skromnejšim dobičkom, pravim, da prodaja v svojo izgubo.“

Ta razlaga je bila jasna; vsi so bili zadovoljni in so pritrdili.

„Ampak,“ je posvaril govornik, „te besede se govore le med nami in le za nas, ki se poznamo. Bog ne daj, da jih kdo izpregovori na sodniji! Na sodniji bi jih hitro zasukali, zakaj na sodniji poznajo pač paragrafe, branjarije pa ne razumejo nič.“

„Istina! Tako je!“

„Pred sodnijo, slavna moja gospoda, če koga izpovedujejo zaradi previsokih cen, je treba govoriti čisto druge besede. Prišel sem, da vam jih razodenem, in te besede so: Kalo in režija. Kalo in režija sta tisti besedi in kdor ju ne ve, je obsojen in pogubljen.“

„Vrisk in rabarbara!“ se je zavzel gospod Cebin in je vsekal s prsti po robu mize. Zijal je in je imel še nekaj na jeziku, pa so

mu s kozarcem vina zaprli usta: „Pij pa molči!“ Tolikšno je bilo zanimanje za predavanje.

„Vsak obrtnik rad zasluži,“ je nadaljeval predavatelj, „zato je pač obrtnik, drugače bi si poiskal drugačno družbo, kaj ne? In čim več zasluži, tem boljši je obrtnik in tem bolj spoštovan — povsod, tudi po sodnijah in po kanclijah. Zato si zapomnimo: Dober zaslužek ni greh. Ampak vojna ima svoje postave, postave je treba spoštovati in postava je takšna: če te prime sodnija, moraš znati in sestaviti račun tako, da ti dobiček ne sega čez deset od sto. Deset od sto je zdaj kakor enajsta božja zapoved in ji pravijo meščanski dobiček. Kdor ne zna in pri računu mahne le za las čez to številko, obsojen je in pogubljen!“

Možem je zagomazela po životu kurja polt. Gospod predavatelj pa je izpraznil vrček, pomenljivo namežiknil omizju vobče in jedri natarici posebe in zopet povzel besedo.

„Da pa ta meščanski dobiček ostane v zakonitih mejah, baš to nalogo imata kalo in režija, čast jima in slava! Kakor se umni kmetovalec, slavna gospoda, spoštljivo odkrije, če ga pot pripelje mimo kupa gnoja, ker ve, tod-le je temelj mojega blagostanja, enako čast bi moral trgovec izkazovati kalu in režiji.“

Kalo je povsod. Petrolej se poti — mimogrede omenjeno je petrolej sploh uganka — sod mu pušča, pipa ne drži — temu se pravi kalo. Moka se razpraši in zatehta — kalo. Pri salami je kalo špaga in oba konca salame sta tudi kalo, ker ju je treba odrezati brez haska. In tako dalje! Vino se usuši, zgosti, razlije — kalo; čebula zgnije, sir objedo miši — kalo; v grah pridejo črvi, nad čokolado se ti spravi lastna deca — kalo. Kalo tod in drugod, tak ali drugačen ali kakršenkoli — Bog ga je dal, trgovec ga pa hvaležno uživaj!

Poslušajte priliko! Eden je kupil petrolej po 50 in ga prodajal po 100 — vojska je vojska! in so bili ljudje hvaležni, da so ga sploh dobili. Ali ovadil ga je konkurent, ki bi tudi rad služil pri petroleju, pa ga ni imel, in že so škripali nad trgovcem paragrafi. Pa ga je rešil kalo. Rekel je, da mu je skoro polovica petroleja ušla iz soda — ali je izcurela, ali se izpotila, kdo ve, kajti petrolej je uganka — skratka kalo da je znašal polovico in samo zato da je ostanku nastavil višjo ceno in sploh ni mogel niti smel drugače, da sebe obvaruje krive, upnike pa izgube. Te besede so držale, mož je bil oproščen in je iz hvaležnosti šel in prižgal blagoslovljeno svečo na čast pomočniku svojemu in rešilcu kalu.“

„Hohohoho, hohohoho,“ se je grohotal gospod Cebin in se oberoč bil po kolenih.

Gospod predsednik je požvenkljal po kozarcu: „Mir!“ in prosil pojasnila: „Petrolej je uganka, to je res, in recimo, da mi gre ves petrolej v kalo razun enega samega litra — recimo, da je tako — ali smem potem tudi za ta edini liter zahtevati kar ceno vsega soda in pa dobiček povrhu seveda?“

Gospod tajnik je mežiknil in se nasmehnil in z dviganjem ram namignil, da je to pravno vprašanje še sporno. „Zato si moraš vsakikrat,“ je rekel, „najprej ogledati moža, ki te sodi, ali je takih talentov, da ti bo verjel tvoje račune, ali ni. Ako ni, ga rajši ne draži, ampak uberi drugo pot. Kajti, slavna gospoda, kalo je sicer steber, ki danes na njem sloni poštena kupčija, toda zapomnite si, da ni edini steber in da zato ne kaže vso pezo zgromaditi zgolj nanj!“

Gospodu Cebinu na koncu mize se je pričenjalo kolcati. Karajoče ga je pogledal predsednik in zmajal z glavo: branjevec pa tako neolikan! In ob tako svečani priliki! Predsedniku je poučno predavanje sila ugajalo in že je računal, ali ne bi k namenjeni nagradi primaknil še dve kroni: toliko več bi se odplačalo dolga na bukvicah.

Govornik se je z junaškim požirkom okrepčal, potem se je lotil drugega stebra trgovine, namreč režije. „Režija“, je rekel, „je vsega-pričujoča, kakor da je del bistva samega božanstva. Kar delaš in nehaš, kar vidiš in slišiš, kar misliš in sanjaš, vse je režija. Davki in dac, najemnina in obresti, voznine in napojnine, pa tudi milostne gospe soproge klobuk, vse je režija. Kar jemo — režija, kar pijemo — režija, zakaj obrtnik mora živeti, drugače ne more obrtovati.“

„Režija, režija!“ so z vzdihom prikimali izkušeni možje in senca skrbi jim je izpreletela jasna čela.

Za hip je vse molčalo.

Pa je čudezno razpoloženje kruto prekinil hrupni vzklik od drugega konca: „Vrisk in rabarbara! Tončka, še pol litra režije in še ne gremo!“ Bil je zopet gospod Cebin, ki se je oglašal in je s steklenico potrkaval po mizi. Imel je oni večer že tolikšno režijo, da je bila vsakomur očitna.

Predavanje je pričenjalo zanimati še krčmarja Naceta; postal je v durih, v roki je držal prazen krožnik, z očmi je brezžično krmaril in priganjal točajko, z ušesi je poslušal. Morebiti je baš njegova navzočnost napotila predavatelja, da pove sledeči zgled.

„Imela je sodnija v stroju krčmarja, ki ga je bilo prijelo, da je pri rebulji kar čez noč poskočil od ene krone dvanajst na dve kroni — vojska je pač vojska! Sodnik je piskal — nič drugače, kakor da je osebno prizadet in razžaljen, in stvar je kazala slabo. Toda krčmar je imel mirno vest. Segel je v notranji žep in iz njega potegnil spisek. Lepo ga je razgrnil, spihal tobak in drobtine, ki so se ga držale, in ga položil pred sodnika. Bil je to spisek stroškov in režije in je bilo v tem spisku natanko in povrsti vse zabeleženo, postavljeno v račun in sešteto: Davki, davščine, doklade in pristojbine; pisma, pota, vožnje in voznine tja, sem, na ono plat in križem sveta; obraba sodov, odpis pri kozarcih, amortizacija miz, stolov in takisto dveh pljuvalnikov, nemih pa vendar glasnih prič visokega komforta v ugledni tej gostilni; zobotrepci, en krst, dva pogreba in natakarica in to in ono, niti broše ni pozabil in podvez, ki jih je poklonil natakarici za god: vse je bilo v vinu in je račun jasno dokazoval izredno nesebičnost in požrtvovalnost obtoženca, ki toči in prodaja v svojo izgubo.“

Krčmar Nace je globoko zajel sapo. „Jaz, jaz . . .“ pa je pravočasno pogoltnil, kar je imel na jeziku, in je šel. Nak, ni kazalo, da bi tod-le razodeval, po katerem staropreizkušenem pravilu umnega kletarstva on obrtuje in obrtuje uspešno brez zavržnega privijanja cene in brez zvijačnih računov, po vrhu pa še rodoljubno podpira sveto stvar protialkoholnega gibanja.

Še druge lepe zglede je razložil gospod predavatelj iz bogatega zaklada svojih izkušenj, ki se je bilo le čuditi, kod in kako se jih je nalezal. Tako n. pr. o moki. Moki ne smeš priviti cene, ker je za moko tarifa. Toda za papirnato vrečico, ki vanjo moko natehtaš, ni tarife; zato se ne dotikaj moke, ampak išči svoj groš pri vrečici. Pri petroleju je prav tista. Petrolej je uganka, včasih ima tarifo, včasih je nima; kadar jo ima, ga pusti v miru in si išči svoj priboljšek pri zamašku. Groš je dober, če ga zaslužiš pri blagu ali pri režiji — kajti pomni: vrečica in zamašek sta režija!

Takega pomena je torej režija in ta pomen ji rase, čim višja rase režija, režija pa mora rasti že zaradi denarnih kazni, ki jih hiti sodnija nalagati za privijanje cen in jih vesten trgovec, skrbeč za ravnovesje v svojem podjetju, seveda zopet zaračunja pri režiji.

Zdaj me razumete, gospoda, zakaj sem imenoval kalo in režijo stebra trgovine. Rečem pa še več: Kalo in režija, režija in kalo sta edina zvesta in zanesljiva prijatelja, ki ju imate v današnjih težkih dneh zavisti in konkurence; trgovina, pravim, dandanes sploh ne

živi ob drugem, nego ob kalu in režiji; in če bi si trgovina izbirala patrona, nihče drugi, pravim, ji ne bi smel v bandero nego: Sveti kalo in režija — za nas Boga prosita!“

Spoštljivo se je priklonil pri teh besedah gospod predavatelj in priklonili so se za njim vsi možje, vsi razun enega na drugem koncu, ki mu je glava ležala na mizi in je bil gospod Cebin.

Velezaslužni predsednik Magajne je bil kar razvnet; pričeval je preudarjati, ali ne bi iz tehnih vzrokov in uvažuje splošno razpoloženje zboljšal predavatelju nagrado ne-le za dve kroni, ampak za štiri.

Tajnik Rado Olupek je bil vesel splošnega priznanja. Izpil je, pomembno mežiknil in potem izjavil, da bo nadaljujoč pričeto snov govoril še o fakturah in patrijotizmu. Ozrl se je v strop, ogledal si nohte, potem je s kazalcem švignil po zraku in se ž njim doteknil nosa. — O, kako važne in koristne, presenetljive in izpodbudne besede so se tedaj snovale in pripravljale, da jih sliši omizje! In bi jih bilo skoraj slišalo.

Pripetil se je pa dogodek, ki je nenadno okrenil vse sleherno zanimanje na drugi konec: pri gospodu Cebinu se je namreč vsled preogromne režije pojavil katastrofalen kalo in je bilo za vse roke dela in za vsa usta smeha, ko so ga dvigali, čedili in odtovorili.

Tako se je predavanje končalo in se ni končalo s piko, ampak s packo.

Ukrenil je torej gospod predsednik, da se predavanje nadaljuje drugo pot, zlasti ko je gospod Rado Olupek obetal, da ima važnega in zanimivega gradiva še za cel dolg večer.

To drugo predavanje se pa žal ni vršilo.

Gospod predavatelj se namreč nikakor ni mogel sprijazniti z načinom, kako mu je predsedstvo Koruze nagradilo prvi večer. Ogorčen je bil in označil za protizakonito, da, celo za kaznjivo, ako se likvidna nagrada iz Koruzine blagajne obota s tako dvomljivo, piškavo in ničvredno terjatvijo, kakršna je njegov dolg. Tako ne delajo, je rekel, reelni trgovci.

Izostalo je torej drugo predavanje in je bilo baš gospodu predsedniku lahko najbolj žal, da je izostalo, kajti ni poteklo štirinajst dni, pa se je zgodilo, da ga je poklicala predse sodnija in je šlo za previsoke cene pri užigalich in pri popru.

No, predsednik Magajne ni bil brez haska poslušal prvega predavanja, sestavil si je prijazen račun o kalu in režiji in ko je prišel dan, je z zadovoljstvom v srcu in z nagrlinom v gumbnici počasi zvižgljal proti sodniji.

Domov pa je prihrumel kakor vihar. Kalo in režija — zdaj je imel kalo in režijo! Komaj ju je izpregovoril te besedi, že se je režal sodnik; bolj ko mu jih je razkladal in utemeljeval, bolj je kazal široke zobe, in še predno je prišel gospod Magajne v postavkah režije do amortizacije novega klobuka svoje milostne, že je bil obsojen na sto kronic, in so mu rekli, da jih bo moral plačati v osmih dneh brez kasaskonta in drugih odbitkov — reklamacije pa da je podati v treh dneh, na poznejše se ne ozira. O, sramota! V zadnji klopi pa je sedel med poslušalstvom Rado Olupek, pomenljivo mežikal in množil zaklade svoje zakotne učenosti — da bi ga vrag pohrustal s kalom vred in z režijo!

Pa je gospod predsednik po krivici klel kalo in režijo.

Kalo in režija sta že dobra, le sodnik nemara to pot ni bil pravi. In če ne bi bilo izostalo drugo predavanje in bi bil slišal gospod predsednik še o potvorjenih fakturah in o učinkovitih ugovorih na podlagi patrijotizma — morebiti bi se bil izmazal celo pri tem sodniku.

In kakorkoli — vdati se je treba in potrpeti. Vojska je vojska in trpimo pač vsi: eni v sovražnem ognju, drugi v stiskah pomanjkanja in draginje, tretji, vitezi od kala in režije, pa preganjani in v kaznih. Trpimo vsi, vsak po svoje, toda vsi za domovino.

Útis:

Obrekovalcem.

Kako sovražim množico šumečo,
neumne, plehke šale govorečo,
v zavisti, strupa polni, sikajočo,
uzorom vsem se cinično smejočo.
In nje mrzim, ki jim je ljud ta drag,
ne drag samó, ne, srčna jim potreba,
ki srečni so, ko stopijo čez prag,
kjer priče bratske so časti pogreba;
in ko gredo od žalostnega dela,
ko da najblažji so zvršili čin
je duša zadovoljna in vesela —
kako mrzim vas iz srca globin!
Če bil bi Bog, vas prve bi udaril,
v nebeškem srdcu zmlél s težkó roko. —
Li ni ti žal, o Bog, da si ustvaril
med deco svojo i zalego to?

Fr. Milčinski:

Aprovizacija.

3.

Gvidon Kodrin.

Tiste dni je stal kilogram pšenične moke ničlarice 2 kroni, kavo so prodajali po 14, olje po 16. Svinjski masti je bila določila slavna oblast najvišjo ceno in ta je znašala 9 kron 40 za kilogram, pa je nisi dobil pod 15 kronami in še za ta denar ne brez zvez in protekcije. Vse se je podražilo: sladkor in pesek, meso in konoplje, obleka, metle in motvoz. Vsemu blagu je poskočila vrednost; najstarejša šara iz zavrženih zalog je prišla zopet na dan in se navdušeno prodajala in kupovala. Zaničevana kopriva je bila nenadoma povišana in vsa, po koteh in ob ploteh zasežena v javno prid; skromna uš pa si je priborila vstop v najodličnejših krogov srajce. To je bilo one dni, ko je les nadomestoval usnje in so iz češpljevih peška izdelovali svilene bluže, iz žabjega kreka pa toaletno milo.

Takrat se je zgodilo, da si je umetnik Gvidon Kodrin omislil kranjsko klobaso in h klobasi četrť vina. Omislil si oboje in plačal. Kajti imel je denarja, celo obilo ga je imel in skoraj ni verjel, da ga ima, in se je ščipal v bedro, oblečeno v rjav oguljeni baržun, da se uveri, ali sanja ali bdi.

Stal je ob steni med oknoma in se zamaknjen smehljal klobasi na mizi in vinu in odivljen užival barve in plamene, ki jih je užigalo nizko popoldansko solnce ob očarljivem tihožitju.

O, to je bila slika, o kakršnih pišejo kritiki, da ne učinkuje le iz daljave, ampak je tudi iz neposredne bližine njen dojem čim najpopolnejši in ji ni treba komentarja! Ne da bi bila brez hibe ta slika! Klobasa n. pr. je perspektivčno naravnost pogrešena, ker je očitno premajhna. Ali vendar je bilo le-to tihožitje šteti k onim značilnim umotvorom, ki pridobivajo na mikavnosti, čim dalj se jih gleda, bi rekli kritiki.

Slast je tako tihožitje.

In umetnik Kodrin ga je s slastjo užival in zaužil. Potem se je obliznil okoli ust, si obrisal roki v grivo in radost mu je sijala iz modrih oči. Pravkar se mu je vračala domov žena Leonora, poljubil jo je na belo čelo in ji govoril:

„Leonora, srce mojega srca, duša moje duše, čudna pota hodi kultura! Dveh let vojnih grozot je bilo treba, da si je privojevala umetnost ono mesto, ki ji gre, in da sem prodal svoj „Dim v megli“ za tristo kron, ki prej niti dvestopetdeset ne bi bil dobil zanj in še bi jih bil rad odnehal deset ali dvajset, če ne bi bilo drugače. Hvala bogovom, zmagala je kultura in dobil sem jih tristo! — Toda verjemi, na vrhuncu še ni, kajti še rasejo cene, in skoro mi je žal, da sem dal „Dim v megli“ za tristo — kako kronico bi bil lahko še iztisnil. — O, kolikrat sem se prerekal z nebom, da zavistno odreka blagoslov trudu mojih rok, plodu mojega duha! Dimnikar se je podražil in brivec, mlekarica je postala gospa in svinjerejec ne dosti manj nego bog; svet se prekopicuje, vse se kreta, obrača in izpreminja, le umetnost se je pozabljena skrivala v kotu: kopičile so se mi slike, kupca od nikoder. — Bodi zahvaljeno, nebo! Zdaj umejem tvojo višjo modrost, ki je čakala, da pride godni čas, ko za brivcem in za dimnikarjem, za mlekarico in za svinjerejcem tudi umetnosti napoči zlata doba. V ropotarni in pod streho se mi dan na dan viša vrednost zaloge in ni treba geniti prsta, le da vsak teden enkrat preštevilčim slikanim platnom cene, da jih spravim v sklad s trgom. Srce mojega srca, temu se pravi konjunktura, in duša moje duše, sklenil sem, da bova odslej vsak teden dvakrat večerjala gorko in ob nedeljah obedovala meso — ako misliš, da ne bo preveč.“

Gospa Leonora se je rahlo izluščila iz objema svojega soproga, kajti bala se je za novi klobuk — bil je kakor pesnitev iz pomladnega cvetja in čapljinoga repa, ob strani sta mu padala dva dolga črna traka, torišče medlih solčnih refleksov. Varno si ga je snela pred skromnim ogledalom in odgovarjala:

„O Gvidon, grozna je vojna! Strahovit je ropot avtomobilov, strahovit je prah za njimi in smrad, in človeštvo je podivjalo: ne posvetnih, ne večnih kaznih se več ne boji in brez sramu in vere vozijo kolesarji po trotoarjih tik mimo očesa pravice, ki jih gleda in niti ne kihne. Ali grozota vojne je prenovila svet tudi na dobro plat: zbudila je vest, preobrazila vrednote. — Nekdaj je bilo . . . postrani so gledali uredniki moje podlistke in kakor milodar mi porivali po pet kronic za vsakega; za celo knjigo dvanajstih pol sem prejela od založnika piši in beri stoinpetnajst kron in pet nevezanih izvodov, dasi sem si želela vezanih, in še je godel dedec o izgubi. Trpela sem, trpela tem bolj, ko nisem verjela, da se kdaj zasučē. Nekdaj je bilo! . . . Glej, danes se tepo za knjige!

Pred knjigarno se tare ljudstva, otroci cvilijo, policaj ukazuje, šipe pokajo in enega so zmečkali. Že je nabit razglas, da se tudi za knjige vpelje krušna karta in tako uredi pravična porazdelitev duševne hrane. Že se boji prebivalstvo revizije zalog in skriva književnost, kar je ima nad dopustno mero, skriva jo po posteljah in v pečeh, pa tudi v kletih pod premogom. Založnik je pripravljen, da mi odkupi vse, kar spišem in plača ceno, kakršno bom zahtevala, in njegova soproga me pozdravlja naprej. — O, vrsta suhih let je stekla, nekdanj je bilo! . . . in tudi črevlje si dam podplatiti, da ne bom več hodila po nogovicah, ampak bom nova od nog do glave.“

Tako sta govorila in se veselila žarka sreče, ki je slednjič našel svojo pot v revno njuno gnezdo, in sta ga pozdravljala iz srca kakor proroka in glasnika boljših dni, polnih solnca.

Kakor da ju hoče po knežje nagraditi za vse prestane stiske in skrbi, ju je zdaj obsipala usoda z obema rokama s svojimi blagri. Nele v civilnih krogih, tudi v vojaških se je zbudilo presenetljivo zanimanje za slike Gvidona Kodrina. Ustno in pismeno, neposredno in po agentih so povpraševali, naročali, ponujali in drug drugega prekašali v cenah. Toda Gvidonu Kodrinu se ni mudilo. Še so mu pele v žepu kronice od prvega zaslužka; smejale so se mu velike otroške oči in je rekel: „Kultura še ni na višku, še rasejo cene, čakajmo!“ Mel si je brado, že je bila pretkana s srebrnimi nitkami, in je preudarjal, ali ne bi celo kazalo, da skrije in zataji slike — oblast si lahko domisli, pride in mu razlasti dragoceno zalogo pod resnično ceno.

Dražestna njegova soproga pa je bila pomedla po koteh in predalih in našla marsikako zavrženo in pozabljeno smet, ki so ji nove razmere nenadoma prinesle veljavo in vrednost. Sentimentalne novele, ki jih je svoj čas preizkuševališče za duševno hrano odklonilo, češ preveč so vodene, zaljubljene pesmi iz licejske dobe s potvorjenimi občutki, plesniv članek o ženskih pravicah, vse to in tako blago, obrisano, skrtačeno in na novo omotano, je bilo zdaj vredno zlata in ni nikdo več zavistno trdil, da je nepristno, pokvarjeno ali da utegne celo škodovati človeškemu zdravju. Oblegali so jo uredniki z vprašanji po podlistkih, pa jim je odgovarjala, da se zaradi obilnih starejših naročil ne bo mogla pečati z novimi pred tremi meseci. Posebno važnost njenega dela je priznala tudi oblast, proglasila je njen literarni obrat za podjetje, ki stoji pod državnim varstvom, in ji postavilo pred hišo moža z jako dolgim in dokaj bridkim bajonetom.

Skratka obrnili so se jima časi, kvišku sta nosila glavo in mirno zrla v bodočnost. Ni jima bilo več skrbeti zjutraj za večer, zvečer za jutri, celo založila sta se lahko in sta imela v shrambi: tri škatlje kondenzirane siratke, en kilogram tarhonje iz koruze, pol kile kavine primesi in dva kilograma margaridola, najboljšega nadomestila za pristni margarin; v kleti pa sta — o razkošje! — gojila kokoš, umetalno narejeno iz žaganja in iz paragrafov, pitala sta jo z melaso in s krušnimi kartami in jima je znesla vsak sleherni dan z uradnim pečatom opremljeno nakazilo za eno jajce. In gospa si je bila nabavila in je hranila v predalih 4 koleščke sukanca in 8 parov trakov; kajti vojska je vojska in vsak si pomagaj, kakor si moreš. Brez skrbi sta zrla v bodočnost. Uživala pa sta tudi sedanost in sta vsak teden enkrat z udobnih prostorov v najbolj prvi vrsti občudovala moderne čudeže kinogledišča, in ko je bil gospejin god, sta ga svečano praznovala s kebrovo juho in pečeno vrano. Sebi za svoj god pa si je dal gospod izdreti zob, ki ga je že dolgo mučil, pa je le bil trpel in kanil z njim počakati do boljših razmer po vojni. In duh in telo sta se jima kopala v sami radosti.

Tačas pa je v solnčno njuno srečo treščilo kakor iz jasnega. Gvidon Kodrin je prejel povabilo na sodišče in v povabilu je stalo, da je ovaden in obtožen zaradi privijanja cen, ker je za „Dim v megli“ zahteval vnebovpijoči znesek tristo kron.

Baš one dni so bili dnevnikarji polni obsojenih oderuhov in se je Kodrin zlasti spominjal branjevke, ki je jajce prodala za 20 vinarjev namesto za 18 in jo je doletela kazen petih dni zapora in povrh še 20 kron globe. Računal je in se ustrašil: za 20 vinarjev toliko, potemtakem čaka njega za one tri stotake kar štiri do pet let ječe in okoli 30.000 kron globe.

Nak, rajši umreti!

Šel si je s prsti skozi grivo in stopil k predalniku. S tresočo roko je potegnil predal in segal po črni kravati. Nak, rajši umreti! Toda umreti spodobno in v lepoti!

Pa se ga je s silo, kakršno daje le obup, oklenila soproga Leonora in dva potoka sta se ji udrla iz oči.

„Gvidon“, je zaihtela, „pusti kravato in misel na smrt, pre-slaboten si in bi te strla. O in še gosposki bi se nemara zameril, pomisli, kako strogi so zakoni! Ne umri! Rajši ubeži! Ali pa se skrij: v posteljo pod slamnjak, v peč, v dimnik, pod premog! Ali pa naprosi zagovornika! Gvidon, rajši doktorja kakor smrt! Saj te morebiti vendar-le ne obsodijo, znana sem s teto sodnega vra-

tarja; k njej stopim s prošnjo in priporočilom. In če te obsodijo, saj te morebiti pomiloste, ko si nepogrešen in nimajo nikogar, da bi jim dim slikal in meglo. Gvidon moj edini, misli na domovino mili kraj in bodi junak!“

Vdal se je Gvidon Kodrin ljubeznjivim besedam svoje zveste družice. Opustil je svoj mračni naklep in odvetnik, ki se mu je zaupal, je bil slavni doktor Ribežen. V mukotrpnih skrbeh je dočakal dan sodbe.

Na sodbi pa je bilo hudo. Roka pravice mu je z brezobzirno kretnjo potegnila mrežo raz oči in umetnik je strmel in strmeč se zgražal, ko je gledal brezdno neusmiljenja, poleg brezdna nebotični vrh sebičnosti, oboje pa v svojem lastnem srcu.

„Torej vi ste tisti!“ ga je pozdravil sodnik in je bliskal z obrvmi. „Skoraj bi nekaj rekel . . . Hlače mora imeti seveda iz baržuna . . .“

Do tedaj se mu ni bil še nikdo obregnil ob tem oblačilu in prestrašil se je umetnik. Morebiti da je zdaj baržun prepovedan — kaj pa danes ni prepovedano? — in da je prepoved prezrl . . . Vrtal je po spominu in pričelo se mu je zdeti, da je res ali bral ali slišal nekod nekaj podobnega.

„Kar na kratko mi odgovorite,“ je ukazoval sodnik, „ali priznavate svojo krivdo ali ne?“

Umetnik Kodrin si je mel brado, zamišljen je zrl v tla in iskal pravi odgovora. Glas mu je bil pojoč in se mu je malce tresel. „Da . . . ne . . . nekoliko se mi zdi . . . nekaj je bilo zastran baržuna . . . prisegel vendar ne bi . . . ko je toliko ukazov in jih ne čitam in če bi jih čital, jih ne bi razumel . . .“

„Pustite baržun!“ ga je prekinil sodnik. „To vas vprašam in na to mi odgovorite, ali je res, da ste zahtevali za tisto svojo „Meglo v dimu“ 300 kron? Da ali ne?“

„Za „Dim v megli“? Tristo kron, da, tristo kron,“ je pritrdil umetnik in pogledal z velikimi očmi strogega gospoda. Baržunaste hlače so ga skrbele. Nikdar jih ni štel za važne, nosil jih je pač, kakor je rajši jedel to jed od druge, in ni preudarjal zakaj. Ali zdaj, ko mu oblast žuga, da mu jih zaseže, zdaj mu je nenadno kakor blisk švignilo skozi dušo razodetje o njih globljem pomenu, kako so mu senzitivnost, razpoloženje, inspiracija tajno zvezane z baržunom in da brez baržuna nemara ne bi mogel ustvarjati. Zakaj umetnik . . .

„Tristo kron!“ se je kregal sodnik, „da vas ni sram! Ali nimate betvice usmiljenja v srcu za vdove, za sirote in sploh? Skoraj bi nekaj rekel. — Koliko pa je stal tisti „Megleni dim“ vas?“

Umetnik se je par hipov lovil, predno mu je našel duh pot od baržuna nazaj pred sodnika. „Dim v megli“? Koliko je stal mene? Mene ni stal nič, saj ga nisem kupil, ampak sam slikal. — Toda baržun . . .“

Sodnik je nevoljno tlesknil z jezikom ob nebo. „Ne bodite taki! Skoraj bi nekaj rekel . . . Nič vas ni stal — kakšna je ta beseda? Ali je platno zastonj, ali barve nič ne stanejo — kaj?“

„Tisto?“ se je smehljajal umetnik, „tisto ni nič, kaj bo tisto — tisto še petih kron ne znaša. — Toda baržun . . .“

„K vragu z baržunom!“ je zagrmel sodnik, da se je zgenil ubogi umetnik in se oberoč prijel za ogroženo oblačilo, da ga brani do zadnjega dihljaja.

Toda oni strah je bil prazen. Nikdar in nikoder niso gojila sodišča tako črnih naklepov in odleglo je tudi zbeganemu umetniku, ko je čul iz ust pravice nadaljnje besede: „Pustite hlače, kaj so hlače nam mar! Nosite, kakršne hočete, makar iz kararskega marmorja! Za sliko gre in ne za hlače.“ —

Zmajal je sodnik z glavo: takega obtoženca še ni imel v delu! Vzdihnil je in nadaljeval: „Gvidon Kodrin, vi torej priznavate, da vaši produkcijski stroški ne dosegajo niti petih kron. Zahtevali ste pa za sliko tristo. To je“ — sodnik je računal — „5900 odstotkov dobička. Mož iz baržuna, ali se ne bojite, da se vam tla ne odpro pod nogami in vas ne požre pekel? Ali ste že kdaj slišali o meščanskem dobičku? Poslušajte in si naredite vozec v možgane: Pošten meščanski dobiček znaša deset od sto — vi ste jih pa zahtevali pettisočdevetsto — kaj pravite na to?“

Umetnik je molčal. Kaj naj bi odgovarjal, ko je bil račun očitno pravilen. Žal mu je prihajalo, zakaj se je vdal ženi in ni rajši umrl. Kajti kakor kaže, pet let se mu najmanj obeta ječe, povrh pa še 20.000 kron globe — ljubi Bog! kje jih naj vzame sirota, in če bo moral sedeti še za globo, za vsakih deset kron štiriindvajset ur, potem s kaznijo sploh ne bo gotov na tem svetu, ampak mu je dober konec ostane še za oni svet.

Loteval se ga je obup in bi ga bilo strlo, da se mu niso tisti hip ujele oči ob izpreminjavi barvnih tonov na sodnikovem nosu v mrzli svetlobi odvzad. Zanimivo! Le malo okreniti bi moral sodnik glavo, za las ali dva bolj na levo, da bi se luč osredotočila baš n

vijoličastem koncu nosa, pa bi v ospredje stopila takorekoč ideja — iz portreta bi nastal simbol. Imenitno!

Že se mu je dvigala roka, da pokaže odličnemu modelu, kako naj zasučje glavo, da ujame pravo luč, pa ga je zdramil iz umetniškega snovanja nov dogodek.

Oglasil se je zagovornik, slavni doktor Ribežen. Bil je drag, toda vreden denarja, biser med biseri. Vesten in temeljit, da ne pike ni izpustil, kadar je govoril, ne pike na i, ne one h koncu stavka. Govoril je kakor knjiga in če se mu je pripetilo, da mu je zmanjkalo besede, je imel pripravljen in pri rokah izraz, ki je za legel povsodi in vsikdar, in ta izraz se je glasil „m-ê“, in se ga je posluževal z najsijajnejšim uspehom, da mu nikdar ni moteča vrzel raztrgala gladke govornice.

Oglasil se je torej doktor Ribežen in je rekel in povedal:

„Slavno m-ê sodišče! Dasi mi ni ljubo, zagovarjati m-ê odedruštva, me vendar veže zagovorniška dolžnost, da opozorim gospoda m-ê sodnika, da njegova kalkulacija produkcijskih stroškov mojega klijenta ni popolna. Prezrl je gospod m-ê sodnik, da spada med te stroške tudi prehrana m-ê umetnika, ki mora vendar stanu primerno živeti, ako hoče producirati. Zato predlagam, da se zasliši izvedenec gospod m-ê ...“

„Gospod m-ê? Kdo je ta gospod?“ je vprašal sodnik, ki ni ljubil zagovornikov v oni meri, kakor bi jih moral po naukih svete vere. Ljubil jih ni, ker se mu je zdelo, da vsi več vedo nego on, ali da vsaj to mislijo.

„Izvedenca, gospoda tržnega nadzornika,“ je z manj prijaznim poudarkom pojasnil slavni dr. Ribežen. „Krma se je sila podražila, zlasti so nezaslišano poskočile cene močnih krmil, (sodnik se je muzal) pardon! — tako čitamo dan na dan v strokovnih listih. Spričo tega ne dvomim, da bo imenovani gospod izvedenec izjavil m-ê ...“

„M-ê?“ je ponovil sodnik. „Če izjavi izvedenec m-ê, kaj naj dokaže ta izjava?“

Doktor Ribežen se je razburil. „Pardon!“ je rekel. „Gospod sodnik, zahtevam, da se protokolira m-ê ...“

„Zapisnikar, pa protokolirajte m-ê!“ je velel sodnik in pristavil: „Meni sploh ni treba izvedencev. — Čujte, obtoženec Kodrin, povejte sami — koliko ste potratili časa, da ste izgotovili oni „Prekajeni dim“?“

„Dim v megli“? je z vljudnim smehljajem odgovarjal umetnik. — Zavzet od zanimive igre barv na nosu pravice je bil že pozabil

na svoj položaj in zdaj se mu je zdelo, da ga izprašuje naklonjeni kritik v svrhu prijaznega poročila. „Dim v megli? V kolikem času sem ga izgotovil? O, ko mi je dozorela ideja . . . kdaj mi je pravzaprav vzknila, ne vem; to pride, veste, kakor v sanjah . . . ali ko mi je dozorela, v enem dnevu sem bil gotov . . . seveda prenařeval in popravljaj sem potem še čestokrat kako črto, kako luč, kako senco . . .“

„No torej! Všeč mi je, gospod Kodrin, da vsaj vi ne zavijate. Ne bo vam žal. Povejte pa še to: Koliko potrosite na dan za živež? Oziroma, koliko ste potrošali takrat, ko ste slikali one „Meglene saje“, ali kar so pač bile?“

„Dim v megli“? Takrat? O, takrat sem bil suh . . . ljudje ne dajo radi na upanje . . .“ Turobno se je smehljal gospod Kodrin in si mel brado.

„Nekaj ste vendar potrosili . . . No, pet kron na dan? Več ali manj?“ je priganjal sodnik.

„Pet kron — kje neki! Recimo dve kroni . . .“

Sodnik je računal. „Ako torej pribijemo k prvotnim stroškom petih kron za platno in barve še dve kroni za prehrano enega dne, se pač zvišajo produkcijski stroški na celih sedem kron — mi je prav žal — in smo v bistvu tam, kjer smo bili.“

Zagovornik je ugovarjal: Ta račun bi le tedaj ustrezal istini, če bi obtoženec vsak dan ustvaril sliko. Izgotovi jih pa vse leto le dve, kvečemu tri, dočim ga stane življenje enako dan na dan, naj kaj napravi ali ne.

„Tako?“ je vžrasel sodnik. „Če je črevljar lenoba in ne naredi vse dolgo leto več nego le dva para črevljev, ali si sme potem pri vsakem paru zaračunati kar za pol leta življenja? Ali bi bilo to prav? Ali bi bilo pošteno? Odgovorite, gospod Kodrin!“

„Ne bi bilo pošteno,“ je izjavil umetnik po svojem prepričanju. Črevlji so se mu videli že zdaj predragi — kaj šele, če bi se hotelo mojstrom živeti ob dveh parih kar celo leto!

„No, vidite!“ ga je pohvalil sodnik. „Saj ste drugače dostojen človek . . . škoda vas je . . . toda zakon je zakon. — Ali še kdo kaj želi?“

Splošno to vprašanje je veljalo osebi gospoda zagovornika, ki je bil sodnik o njem uverjen, da so mu spričo preodkritosrčnega priznanja obtoženčevega pač usahnile vse nadaljnje želje.

Toda ako se je vdal obtoženec, ni se vdal slavni doktor Ri-bežen. Nasprotno! Baš za konec si je bil prihranil najtehtnejši

ugovor in ta je bil: Privijanje cen je po besedilu zakona kaznjivo le pri stvareh, ki so neobhodno potrebne. Takim stvarjem pa ni prištevati slik. Ne slik v obče, ne obtoženčevih posebe. Dokaz temu izvedenci.

Sodnik je drobno pogledal in se podrgnil za levim ušesom — ondu so mu imeli svoj sedež zamotanejši preudarki. — Obtoženec se mu je pravzaprav smilil. Brez ovinkov je svojo krivdo priznaval — takega človeka soditi ni slast. In še umetnik je povrhu. Umetnik ni kakor so drugi ljudje, umetnik nosi baržunaste hlače, umetnik ne razume sveta, umetnik je otrok. Kaj bi kruta pravica z otrokom! — V resnici, o tem bi se dalo pričkati, ali je umetnost potrebna ali ni, in s tega konca bi nemara res bila mogoča oprostitev . . .

Pa je ogovoril obtoženca. „Gvidon Kodrin! Hej! Ako sanjate, izvolite se zbuditi! Vi ste umetnik, torej izvedenec v takih stvareh, pa nam povejte svoje lastno mnenje, ali je umetnost potrebna ali ni!“

Gvidon Kodrin ni sanjal. Zagovornikov ugovor ga je bil zbodel in bolel in mislil je in ugibal, ali mu ne veleva čast, biti razžaljen. Slišal je sodnikovo vprašanje. Posebno uren ni bil v svojih preudarkih, pa je vendarle razumel, da mu je zdajci položena usoda v lastno roko.

Le reči bi moral, da je ni treba umetnosti, pa bi bil prost in bi po dolгих letih morečega pomanjkanja lahko užival brez skrbi bogate sadove, ki mu jih je tako nenadno naklonila baš ta umetnost. Oziroma mu jih bo, ako jo zataji — kajti obsodba, ta bi uničila vse.

Ali jo pa res zataji, če ji zanika potrebnost? Mar se mu niso že samemu oglašali v mrkih trenutkih bridki dvomi, ali ni umetnost odveč, ko jo svet tako malo čisla, da pušča umetnika, da strada in ga gleda po strani kakor moža z lajno? O, trd mu je bil kruh in pičel in čim pičlejši je prihajal, tem češče so se mu vrstili oni mrki trenutki. Prihajali so, pa so tudi odhajali, in h koncu vendar le ni bilo sile na svetu, da bi mu omajala vero v umetnost, ki mu je bila hkratu vera váse in vera v človeštvo. — In glej, ta vera ga ni goljufala! Ta silna doba, ki z ognjem in krvjo preobrazuje kulturo in na ostrini meča iznova tehta vrednote, ali ni slednjič v zadnjih dneh tudi umetnosti pripomogla do cene in veljave in dokazala, da ni manj potrebna od vsakdanjega kruha? — O, razkadili so se dvomi kakor megle v solncu!

In vendar — ali naj razodene to svoje sveto prepričanje, ali naj izpregovori usodno besedo, ki mu vzame zlato prostost, uniči blaženo možnost snovanja in ustvarjanja in z njo vsebino življenja?

Križali so se mu preudarki, borili se za težko odločitev — sodnik pa je vanj upiral svoje drobne oči, in zdelo se je umetniku, da postajajo drobnejše in drobnejše, in so ga boleli pogledi, kakor da mu stikata dve dolgi igli po skritih kotih možganov.

Mukotrpen vzdih se je izvil umetniku iz prsi in k nebu, vzdih in prošnja za rešitev iz groze teh dvomov in skrbi.

In nebo se ga je usmilo in mu poslalo pomoč.

Zališal je glas — od daleč, od daleč je prihajal in bolj in bolj se je bližal — začutil je na rami roko in razločil, da je glas žene.

„Gvidon, Gvidon, zbudi se! Kaj se ti sanja, sirota, da tako ječiš? Nemara ti je škodila snočnja večerja: salata brez olja, koruza brez zabele. — Bog se nas vendar usmili!“

Gvidon Kodrin se je zbudil in spoznal, da je bilo vse le sen — razprava in strah pred ječo sen, pa tudi sijajne cene slik, očarljiva klobasa in blagostanje le sen in pena. In ni vedel, ali se naj veseli, ali naj žaluje, da je tako, in preko duše mu je kakor spomin in le za hip šinilo bridko vprašanje: Ali je treba umetnosti ali ne? ... Ali je sploh česa treba? ... Ali je treba ljudi? ...

Fl. Golar:

Pesemca o kosu.

Kos je bil pri decli v svatih,
to sta, to sta se ljubila!
Vse mu čare je odkrila
v lepih uricah in zlatih.

Snubil, pel je in poljubljal
njeno pazduho in tilnik,
in smehljal se je nasilnik,
ko nedolžnost je poljubljal.

Črna mu sedaj je duša,
kakor suk njica je črna, —
pesemca je le srebrna,
kadar svoje dekle skuša.